

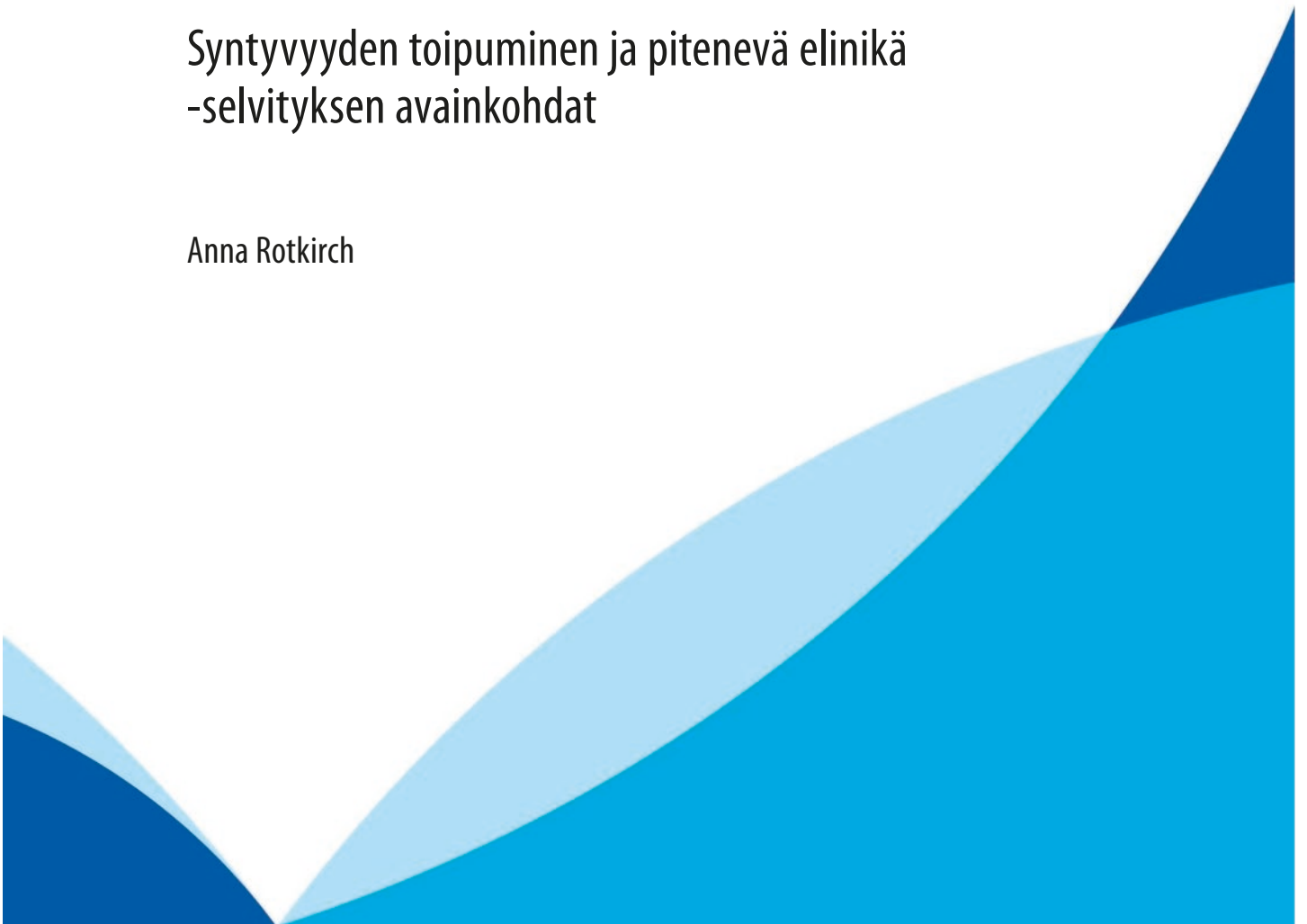

VALTIONEUVOSTON KANSLIA
STATSRÅDETS KANSLI

Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle

Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä
-selvityksen avainkohdat

Anna Rotkirch

Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:2 – Avainkohdat

Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle

Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä -selvityksen avainkohdat

Anna Rotkirch

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2021

Väestöpoliittisia linjauksia

Ihmislähtöinen väestöpolitiikka.

Väestön vanheneminen vaikuttaa siihen, missä ja miten elämme ja kenen kanssa arki jaetaan. Väestöpolitiikka tukee jokaisen hyvinvointia ja kestävästä väestönkehitystä. Väestöpoliittisia linjauksia ja indikaattoreita tulee sisällyttää kestävä kehityksen ohjelmiin. Väestö- ja perhetietoja koskevaa tietopohjaa ja seuranta on kehitettävä kansallisesti ja alueiden tukemiseksi.

Lapsia – totta kai.

Lapsia – totta kai -linjaus edustaa vauva- ja lapsimyönteisyyttä ihmisten omia toiveita tukevaa pronatalismia. Jokainen lapsi on tervetullut ja jokaiseen lapseen panostetaan.

Yhteiskunnan on **paremmin tuettava jokaisen mahdollisuutta perheellistyä** ja saada toivomansa määrä lapsia. Lapsiperheiden tukeminen on myös paras investointi tulevien sukupolvien hyvinvointiin. Syntyvyyden olisi suotavaa toipua kohti 1,6 lasta naista kohti 2020-luvulla ja 1,8 pidemmällä tähtäimellä, mikä vastaa suomalaisten toiveita. Lapsiperheiden pienenevä väestöosuus ei saa merkitä, että niihin suunnataan vähemmän yhteiskunnallisia resursseja. Lasten kasvattaminen on myös kansantaloudellisesti tärkeä panostus.

Inhimillisten voimavarojen politiikka.

Oppiminen, koulutus ja osaaminen ovat tärkeimmät yksittäiset keinot ikääntyvien yhteiskuntien kestävyuden parantamiseksi. Koulutuksella on myös itseisarvo: aivovoima on resurssi, joka kasvaa, kun sitä käytetään.

Elinikäinen oppiminen, myöhäiskeskä-ikäisen työllisyyden tukeminen ja tavoitteellinen muuttopolitiikka edistävät inhimillisiä voimavaroja.

Arvokas ja turvallinen vanhuus.

Hyvä huolenpito jokaisesta elämän viimeisinä vuosina on hyvinvointiyhteiskunnan ytimessä. Hoivaköyhyys ja vanhustalouden laatuongelmat on pyrittävä poistamaan. **Sukupolvien välistä solidaarisuutta** on edistettävä ja ikäsyrijintää torjuttava.

Tässä esitetään avainkohdat teoksesta Rotkirch, A. (2021). Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä. Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle. Valtioneuvoston kanslia, 2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-073-8>

Milloin väestö vähenee?

”Väestövallankumouksen vuosisadan” aikana maailman väestörakenne tulee ikääntymään, kunnes väestönkasvu taittuu, mahdollisesti jo 50 vuoden sisällä. **Väestön ikääntyminen, ilmastonmuutoksen torjuminen ja teknologian murros** kuuluvat vuosisadan megatrendeihin.

Aasian ja erityisesti Afrikan syntyvyyden kehitys tulevana vuosikymmeninä ratkaisee, milloin globaali väestönkasvu taittuu. Vauraiden maiden syntyvyyden nouseminen yli uusiutumistasoa tulevaisuudessa on varsin epätodennäköistä.

Suomen väestönkehitys erkaantui 2010-luvulla muiden Pohjoismaiden kehityksestä usealla mittarilla. Suomen kokonaishedelmällisyyslaski 1,87 lapsesta naista kohti vuonna 2010 1,37 lapseen naista kohti vuonna 2019, mikä on Pohjoismaiden historian alhaisin luku ja alle EU:n keskiarvon. Maamme aluekehitys kärjistyy ja väestö vähenee yli 70 % kunnista ja maakunnista; kansainvälinen maahanmuutto on pysynyt maltillisena. Suomen väestö kasvoi 2010-luvulla 0,3 prosenttia vuosittain, verrattuna yhteen prosenttiin Ruotissa ja Norjassa ja puoleen prosenttiin Tanskassa. Eurostatin väestöskenaarion mukaan Pohjoismaiden väestönkehityksen erot korostuvat ja Suomen väestö saattaa vähentyä jo lähivuosina.

Suomessa syntyvyys laski neljänneksen 2010-luvulla ja lähes kaikissa väestöryhmissä. Noin kolme neljäsosaa syntyvyyden laskusta johtui siitä, että esikoisia syntyi vähemmän. Lapsettomien osuudet ovat kasvaneet erityisesti vähemmän koulutetuilla miehillä ja naisilla.

Kansainvälinen kokemus osoittaa, että syntyvyyden kehitykseen voi vaikuttaa perhemyönteisyydellä ja yleisellä ilmapiirillä. Onnellisuus, sosiaalinen luottamus ja tuki lastenhoidossa edesauttavat myös syntyvyyden toipumista alhaisen syntyvyyden maissa.

65 vuotta täyttäneiden osuus aikuisväestöstä on meillä 24 prosenttia, mikä on maailman neljänneksi korkein Japanin, Italian ja Portugalin jälkeen. **Pitenevä elinikä on etuoikeus, johon liittyy monia mahdollisuuksia.** Myöhäiskeskusiässä eli noin 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä on nykyään varsin toimintakykyisiä ihmisiä.

Samalla kuitenkin yli 85-vuotiaiden määrä kasvaa nopeasti. Raihnaisuuden ja avun tarpeen vaihe elämän loppuvuosina ei välttämättä lyhene, ja vanhuksia on yhä enemmän. Tämä tulee olemaan suuri haaste hyvinvointivaltiolle.

Suomessa pandemia on **saattanut laajentaa väestöpoliittista liikkumavaraa:** syntyvyyden lasku on toistaiseksi ohi, nettomaahanmuutto on kasvanut, maan sisäinen muuttoliike on tasaantunut ja ikäihmisten työssäkäynti on vahvistunut. Kansakunta on oppinut uusia tapoja toimia kriisissä niin kansallisesti kuin alueellisestikin. Myös lähipiirin merkitys on korostunut kriisin myötä.

Miltä näyttää 2020-luvun väestöpolitiikka?

Moderni väestöpolitiikka näkee ihmiset maan tärkeimpänä voimavarana ja panostaa koulutukseen, osaamiseen ja hyvinvointiin. Tasapainoinen väestönkehitys ei liity vain väestön määrään, vaan myös inhimillisellä pääomalla on merkitystä. Kansanterveyden ja hyvinvoinnin merkitys korostuu tavanomaisten talouskasvun indikaattoreiden rinnalla, niin politiikan tavoitteena kuin sen onnistumisen edellytyksenä. Covid-19-pandemia havainnollisti, miten keskeisiä **perheystävällisyys, sukupolvien välinen solidaarisuus ja sosiaalinen luottamus** ovat.

Euroopan unioni ja yhä useampi Euroopan maa on laatinut väestöohjelmia ja tukee väestön uusiutumista, syntyvyyttä ja perheystävällisyyttä, tasaisempaa aluekehitystä ja tervettä ikääntymistä. Myös Suomi edistää nyt väestöpoliittista keskustelua yhteiskuntapoliittisen päätöksenteon tueksi. Nykyajan väestöpolitiikka kehittää inhimillisiä voimavaroja, tietopohjaa ja vuorovaikutusta, ja tavoitteena on pikemminkin "HR-suhtautuminen" kuin "ylhäältä tullut käsky". Väestöpoliittisten tavoitteiden ja seurannan on nivouduttava kestävä kehityksen ohjelmiin.

Syntyvyyden voimakas aleneminen **heikentää julkisen talouden rahoituspohjaa pitkällä aikavälillä ja kasvattaa sosiaalista eriarvoisuutta**. Kehitykseen voi vaikuttaa realistisella mutta tavoitteellisella väestöpolitiikalla. Jos esimerkiksi syntyvyys toipuisi 1,65:n tasolle vuoteen 2060 mennessä tai nettomaahanmuutto kasvaisi kolmanneksella, Suomen väestönkasvu saattaa kääntyä laskuun vasta 2040-luvulla. Yksinomaan maahanmuuton tai syntyvyyden kasvu, työllisyysasteen nostaminen tai terveempi ikääntyminen eivät riitä kohtaamaan vanhenevan väestön haasteita: tarvitaan **kaikkia näitä osatekijöitä ja kokonaisvaltaista näkemystä**.

Seksuaali- ja lisääntymisoikeudet ovat sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen kulmakiviä. Maailman väestönkasvu taittuisi nopeammin, jos naiset voisivat saada toivomansa määrän lapsia. Alhaisen syntyvyyden maissa kuten Suomessa lapsilukutoiveiden toteutus merkitsisi hieman korkeampaa syntyvyyttä. Lastensaanti ei ole ilmastorikos.

Suomessa syntyy vähemmän lapsia, kuin mitä ihmiset itse toivovat. **Koettu epävarmuus** on tärkein syy siihen, että lastensaantia siirretään tai siitä luovutaan. Kyse on epävarmuudesta työsuhteesta ja taloudellisesta pärjäämisestä, mutta myös tulevaisuudesta, omasta jaksamisesta tai parisuhteesta. Perhepolitiikalta toivotaan erityisesti enemmän joustomahdollisuuksia lapsiperheiden vanhemmille.

Lapsia – totta kai on lapsimyönteinen ja ihmisten omia lapsilukutoiveita tukeva linjaus. Se on yhteiskunnan viesti siitä, että jokainen lapsi on tervetullut ja jokaiseen panostetaan. Syntyvyyden olisi suotava toipua 1,6:n tasolle ja pidemmällä tähtäimellä 1,8:n tasolle, mikä vastaa suomalaisten toivottua lapsilukua.

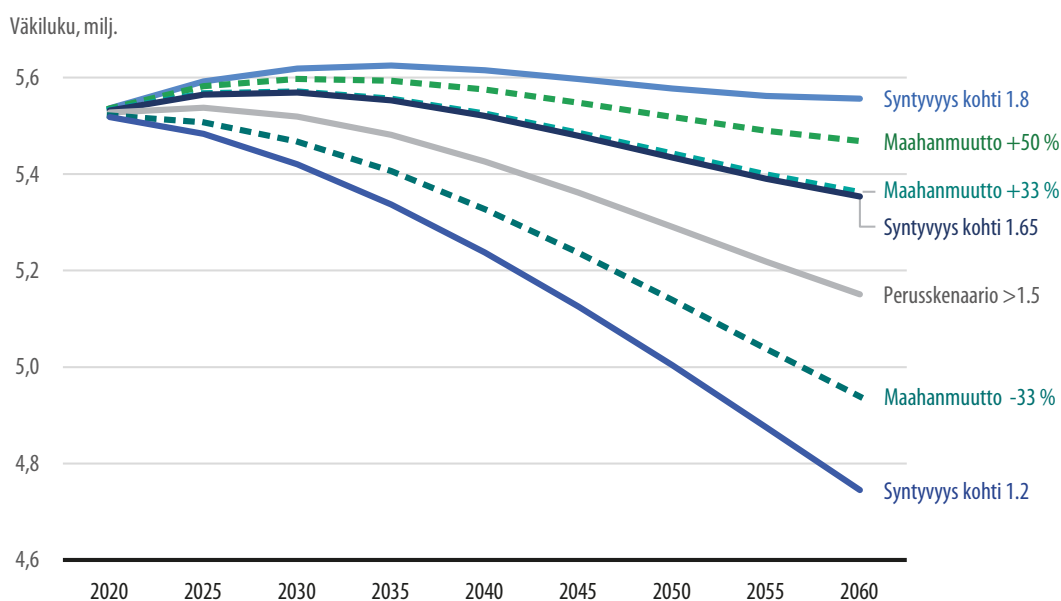
Lastensaantia koskevat kampanjat, kannustimet tai perhelupaukset ovat aiheellisia juuri nyt, kun Suomen syntyvyys on vaa’an kielessä pitkään jatkuneen laskun sekä pandemian takia. Perhevapaaudistuksen yhteydessä olisi mahdollista herättää keskustelua uusista joustomahdollisuuksista ja eri tavoista olla vanhempi. **Seksuaali- ja lisääntymisterveyden sekä hedelmällisyystietoisuuden edistämiseksi** tulisi päivittää opetusta ja tukimuotoja lapsille ja nuorille aikuisille.

Työllisyysasteen ja tuottavuuden nostaminen on vahvin yksittäinen keino lieventää ikääntyvän väestön taloudellisia haasteita. Se edellyttää **panostamista koulutukseen erityisesti miesten kohdalla** sekä **elinikäistä oppimista**. Työllisyyspolitiikassa, kuntoutuksessa tai jatkuvassa oppimisessa ei ole enää syytä asettaa yläikärajaksi 65:tä vuotta. **Sosiaalisten verkostojen ja psyykkisen hyvinvoinnin tukemisen tarve** korostuu tulevana vuosikymmeninä.

Väestön uusiutuminen edellyttää enemmän nettomaahanmuuttoa tulevaisuudessa. Mahdollinen tavoite olisi nostaa nettomaahanmuutto 25 000 ihmiseen 2030 mennessä (nyt noin 16 000 ihmistä). Tarvitaan myös aktiivisempaa paluumuuttopolitiikka.

Samalla **vähenevään väestöön ja ikäluokkien supistumiseen on varauduttava ennakoitu luottomasti ja proaktiivisesti**. Useimmissa Suomen kunnissa väestömäärä pienenee, joten alueellisella tasolla opimme jo nyt toimimaan vähenevän väestön olosuhteissa. Jo-kaiselle on turvattu arvokas ja turvallinen vanhuus. Perhe- ja väestökehityksen alueellista seuranta ja palvelujen kehittämistä modernin analytiikan keinoin tulisi edistää.

Suomen väestönkehitys 2020–2060 eri oletuksilla (Eurostat).

Huom. Herkkyytestit eri oletuksilla, joiden yhteisvaikutuksia ei tarkastella. Maahanmuuton vaihtoehdot edustavat +33 % ta 50 % muutosta ja syntyvyyden vaihtoehdot -20 %, +10 % tai +20 % muutosta suhteessa perusskenaarioon, jossa maahanmuutto pysyy noin nykyisellä tasolla ja syntyvyys nousee 1,5:een vuoteen 2060 mennessä.